

FÈLIX OLIVÉ I GUILERA

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

Fitxa bibliogràfica

***Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona
de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I***

Direcció: Gaspar Feliu i Josep M. Salrach

Coordinació: M. Josepa Arnall i Ignasi J. Baiges

Autors: Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farias i Lluís To

Edició a càrrec de la Fundació Noguera (Col·lecció Diplomataris)
amb el suport de Fundació "la Caixa"

Editor: Pagès Editors, SL

Barcelona, 1999

3 volums. 1.660 pàgines

24 cm x 17 cm

Comentari

"Els arxius comtals de Barcelona són, segurament, els més rics d'Europa pel que fa al segle XI". Així comença el pròleg de Pierre Bonnassie de l'obra ***Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Borrell a Ramon Berenguer I***. Es tracta d'una edició en tres volums de l'estudi i la transcripció de 963 documents del fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, conservats en la secció "Reial Cancilleria" com a pergamins dels comtes Ramon Borrell, Berenguer Ramon I "el Corbat" i Ramon Berenguer I "el Vell", carpetes 5 a 22. Aquestes escriptures s'han datat entre el 9 de febrer del 981 i el 5 de novembre del 1179, per bé que la part més completa i seguida de la sèrie (947 documents) correspon als anys que van del 993 al 1098.

Segons Bonnassie, de qui m'apropio bona part del seu text per fer aquest comentari, *"l'interès d'aquesta publicació ultrapassa de lluny la simple història catalana. Tot el segle XI en surt il·luminat. Durant molt temps, aquest segle havia estat el parent pobre dels estudis d'història medieval, perquè se'l considerava pobre en documentació"*. El *"gran forat negre"* i la *"penombra documental"* que caracteritzava l'estudi d'aquella època s'ha anat dissipant. La divulgació de la riquesa dels fons eclesiàstics italians i catalans, i la publicació de llibres com aquest, permetran *"descobrir, analitzar i descriure les immenses potencialitats d'aquest segle XI, que apareix com*

un moment decisiu, en tots els aspectes, de la història d'Europa", tant de la història econòmica, com de la social, la política i la cultural.

"Són múltiples les possibilitats de recerca que ofereix el present recull". L'abundància de les actes de venda, sobretot les del *territorium Barchinone* entre el Besòs i el Llobregat, permet l'estudi del creixement urbà. A més, en elles s'hi reflecteixen les relacions exteriors de la ciutat i, en particular, els seus lligams amb Al-Andalus.

"*Enmig de les vendes, dels intercanvis, dels empenyoraments, hi apareix molt aviat un nou tipus de documents: les convinences i els juraments de fidelitat*". Això permet estudiar gairebé el naixement del feudalisme, perquè en un dels textos hi surt, per primera vegada a Europa, el mot *homenatge* i en ells s'utilitza un vocabulari nou per expressar les relacions de poder i la diversitat de les estructures feudals.

A l'estudi del desenvolupament del feudalisme s'hi pot afegir l'estudi de la transformació de les estructures familiars i de l'antroponímia, perquè és el moment en què es referma la filiació patrilineal i quan es fixen els llinatges. La lectura dels pergamins també il·lustra sobre un dels millors capítols de la història de les dones a l'edat mitjana.

"*La col·lecció de pergamins publicats aquí ens permet d'assistir a les premisses de la formació d'un estat feudal*". A més, "*aquest recull d'actes ocupa un lloc capital dins la història de la llengua*" de Catalunya. "*En cap lloc no es demostra millor aquesta innovació lingüística que en els juraments, farcits constantment de formes vernacles, i alguns dels quals ja són redactats sencers en llengua romanç*".

"*Els autors d'aquest treball d'edició i els seus competents col·laboradors es mereixen el reconeixement de tota la comunitat medievalista*".

Contingut de l'obra

A part de l'excel·lent transcripció literal de cadascun dels 963 documents, precedits d'un ampli i entenedor regest, el sumari de l'obra conté una sèrie d'estudis i de treballs il·lustratius.

En primer lloc, l'*Estudi arxivístic*, signat per Rafael Conde, on es detalla la història de l'aplec, dipòsit, conservació i custòdia d'aquests pergamins a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Tot seguit, l'*Estudi paleogràfic i diplomàtic*, i uns *Quadres tipològics i de tradició documental*, redactats i confeccionats per M. Josepa Arnall i Ignasi J. Baiges. Els autors estudien l'estat de la documentació, n'analitzen l'escriptura, les grafies, l'estructura, la tipologia i altres característiques que els permeten establir el seu grau d'autenticitat. Remarquen cadascuna de les particularitats observables que poden servir als estudiosos per conèixer la naturalesa dels documents, sense haver de recórrer a la consulta dels originals.

El capítol següent està dedicat a la **cronologia**. Gaspart Feliu exposa els diversos mètodes utilitzats per a la datació fidedigna de tots els documents; exposa per exemple com s'ha procedit per tal d'adiar, segons el calendari actual, uns escrits datats amb cronologies tan diverses com el regnat dels reis francs, l'any de l'Encarnació o altres còmputos antics. Molts dels documents no van ser datats en el moment de la seva elaboració. Alguns duen més d'una computació, sovint amb errors evidents, però que

algun cop introdueixen dubtes o possibilitats alternatives. S'ha hagut de tenir present la indicció, la concurrent, l'era, la lluna, l'epacta, el dia de la setmana, etc. L'estudi i les propostes de datació elaborades són prou convincents.

Josep M. Salrach signa un *Estudi històric i documental*. Situa els documents dins de l'àmbit on es van produir, analitza la riquesa de la informació que contenen i els agrupa en diverses famílies per comentar-los seguint un criteri d'interès històric. Trobem documents per a l'estudi de la institució familiar (donacions esponsalícies i dotacions, testaments, adveracions i execucions testamentàries), documents per a l'estudi de les activitats econòmiques (vendes, donacions, empenyoraments, permutes), per a l'estudi del poder i la vida política (convinences, infeudacions, juraments de fidelitat), per al de la història del dret processal (greuges, judicis i sentències, definicions i reconeixements, atestats), per al de la senyoria i la tinença (contractes agraris, inventaris i capbreus, i franqueses), i per al de l'Església i la cultura (actes de consagració, una butlla, la compravenda d'un llibre i una carta privada).

No podem acabar la relació sense lloar la meritòria tasca de Gaspart Feliu i Josep M. Salrach, amb la col·laboració de Xavier Sanahuja, a l'hora de confeccionar l'utilíssim **índex d'antropònims i topònims**, un índex molt fàcil de manejar, que inclou, alfabèticament i dins una sola taula, tots els topònims i els antropònims continguts en el recull de documents, clarament perceptibles per la família de lletra emprada. Pel que fa als noms de lloc, aquests hi figuren escrits correctament amb la grafia actual. Els que o bé no s'han localitzat o bé que no presenten una clara continuïtat amb els noms actuals, s'han inclòs a l'índex en lletra cursiva.

Interès dels documents referents a Sant Andreu de Palomar

Són bastants els documents transcrits que donen informacions aclaridores del passat de Sant Andreu de Palomar i de la localitat veïna de Sant Martí de Provençals.

Hi ha vendes, permutes, contractes de complanta i algun altre instrument singular que permeten situar paratges del territori i saber com s'anomenaven, així com deduir-ne l'objecte de la seva explotació.

A tall de mostra, en un dels documents (concretament, el 888, del 28 de febrer de l'any 1076), Rotllan Bernat renuncia a favor del comte Ramon Berenguer I tots els drets sobre la meitat del castell de Castellet, amb tots els seus edificis, esglésies, delmes i primícies, a canvi de vuit-cents mancusos i del castell del Port, amb quatre mujades de vinya, i de "*la meitat de la parròquia de Sant Andreu de Palomar, en feu*".